

Матеріали шостої міжнародної науково-практичної конференції, 10–11 вересня 2015 року

УДК 027.7:316.77

Копитко Т. Ю.

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

РОЛЬ СОЦІАЛЬНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ КОМУНІКАЦІЙ У РОЗВИТКУ БІБЛІОТЕК ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

У статті розглядається роль та вплив соціальних інформаційних комунікацій на діяльність бібліотек вищих навчальних закладів, зокрема, сучасні напрямки розвитку та впровадження електронних інформаційних ресурсів на базі бібліотек ВНЗ. Розглянуто основні напрями інформатизації бібліотек та застосування інноваційних чинників реформування діяльності бібліотек вищих навчальних закладів.

Ключові слова: соціальні комунікації, бібліотека ВНЗ, електронні ресурси, інформаційне суспільство, інформаційні комунікативні технології.

Kopytko T.

THE ROLE OF SOCIAL INFORMATION COMMUNICATION IN DEVELOPMENT OF UNIVERSITY LIBRARIES

The article deals with the role and impact of social information communication in the activities of university libraries, including the modern trends of development and implementation of electronic information resources at university libraries. The main directions of libraries informatization through the use of innovative methods of reforming university libraries are considered.

Keywords: social communication, university library, electronic resources, information society, information and communication technologies.

Новий етап суспільного розвитку людства, який дістав назву інформаційного суспільства, набуває все більш глобального характеру і ґрунтується в певній мірі на інформатизації всіх сфер суспільного життя, модернізації виробничої бази, використанні документно-інформаційних ресурсів у системі суспільного виробництва. Сьогодні інформація стає рушійною силою розвитку суспільства.

На очах нинішнього покоління формується абсолютно нова система електронних інформаційних комунікацій, яка кардинально змінює ситуацію в сфері пошуку, зберігання і обробки даних. Стрімко розвиваються технології глобальних комп'ютерних мереж, створюючи в інформаційній галузі нову систему відносин, яка відображатиме реалії технічного рівня сучасного людства. Інтенсивність змін значною мірою диктується тим величезним значенням, яке набуває інформація в постіндустріальному суспільстві, стаючи головним товаром, ресурсом і інструментом одночасно.

Однак, на сьогодні, комунікативний процес у становленні інформаційного суспільства є необхідною передумовою розвитку і функціонування всіх соціальних систем, що забезпечує зв'язок між людьми та різними спільнотами, налагоджує зв'язок між поколіннями для передачі накопиченого соціального досвіду, організації спільної діяльності, розвитку культури. Комунікативний компонент розвитку соціуму стає невід'ємною складовою всіх форм суспільної взаємодії. Сама ж соціальна реальність починає розглядатися в контексті її комунікативної природи.

Трактуючи поняття соціальних інформаційних комунікацій за теорією А. В. Соколова, саме зміст даного об'єкта має принципове значення, справедливо загострюючи увагу на об'єкті, що передається в результаті комунікативних дій, однак продовжує свою думку, далі впадаючи в необґрунтований ідеалізм [1].

В. М. Горовий у науковій праці [2] зазначає, що під соціальними інформаційними комунікаціями, слід розуміти комунікації, призначені для забезпечення суспільно значущою інформацією всіх елементів соціальної структури суспільства, налагодження загальносуспільних інформаційних обмінів в інтересах існування й розвитку суспільства. Однак, повертаючись до реалій сьогодення, ми можемо спостерігати той факт, що основою глобальних змін у сучасному суспільстві є утворення його єдиного інформаційного простору на базі інформаційно-комунікаційних технологій.

Результатом таких інформаційно-технологічних змін, сформувалася так звана глобальна система соціальних комунікацій, яка сприйняла всі інновації інформаційних комунікативних технологій та основи функціонування реального і віртуального інформаційного простору. При цьому, особливих змін набули звичні носії інформації, а саме – книжково-документальні.

Наразі світова спільнота швидко опановує електронні засоби навчання та електронні ресурси освіти і науки, реалізуючи при цьому основну концепцію інформаційного суспільства – доступність будь-якої інформації кожному члену суспільства в будь-якому місті і в будь-який час. Таким чином, в умовах переходу до ери інформаційних комунікацій, місія бібліотек, яка в епоху документальних комунікацій полягала в збереженні і передачі в часі документальної інформації, зазнала структурних змін та передбачає детальний аналіз для подальшого розвитку. Саме до таких змін підпадає зміна діяльності бібліотек вищих навчальних закладів ХХІ століття, що являє собою важливий управлінський ресурс і є фактором конкурентоспроможності університету [3, с. 34].

«Бібліотека університету, яка, надаючи інформаційну підтримку навчальній, науковій та виховній діяльності, традиційно є центром комунікацій різноманітної університетської спільноти, займає одне з провідних місць в інформаційно-освітньому середовищі навчального закладу. Активне зростання затребуваності бібліотеки як інформаційного посередника між користувачем та безмежними масивами інформації обумовлено багатьма факторами, серед яких можна особливо виділити наступні:

- інформатизація ВНЗ та бібліотеки як компоненту його інформаційно-освітнього середовища, метою якого є забезпечення інформаційних потреб суб'єктів освітнього процесу шляхом забезпечення доступу до інформаційних ресурсів;
- розвиток інтеграційних процесів національної освіти у європейське і світове освітнє товариство;
- переосмислення ролі самостійної роботи студентів в процесі навчання;
- запобігання інформаційній ізолюваності учених та прискорення їх інтеграції до світової наукової спільноти;
- впровадження дистанційних форм навчання;
- створення якісно нового освітнього середовища.

Узагальнюючи досвід новаторських книгозбірень щодо їх трансформації в інтегровані інформаційні науково-освітні, дослідницькі, культурологічні центри, які мають широкі спектри інформаційних послуг та функцій досвідчених навігаторів інформаційних потоків, а також беручи до уваги праці вчених-фундаторів бібліотечно-інформаційної справи, ми можемо визначити основні напрямки інформатизації бібліотек ВНЗ в умовах реформування вищої освіти. Ними є:

- створення умов для засвоєння необхідного рівня автоматизації діяльності і входження до відповідних інформаційних мереж;
- забезпечення безперешкодного доступу до інформації користувачам;
- створення відповідної системи доступу, представлення і використання інформації в галузі освіти;
- забезпечення представництва генеруючої інформації в інформаційних мережах» [4, с. 48–49].

Головним завданням місії бібліотек вищих навчальних закладів у комунікаційному просторі сучасності є формування нових якостей свідомості на суспільному, колективному та індивідуальному рівнях [5, с. 12], саме держава поклала на бібліотеки завдання з навчання користувачів основним правилам пошуку і збору інформації, методам аналізу складу і структури документального потоку, реферуванню літератури, способам організації особистих картотек і досьє.

Інформатизація освіти неминуче вимагає інтенсивного зростання потреб вищої школи в електронних інформаційних ресурсах, тому колекції електронних ресурсів стають обов'язковою та звичною складовою сучасної бібліотеки ВНЗ. А стрімка динаміка їх розвитку на основі застосування інформаційно-комп'ютерних технологій значно прискорюється із кожним роком і навіть має дещо, експансивний характер. Це потребує від бібліотек розвитку власних стратегій щодо формування фондів, організації обслуговування користувачів, виробництва власних інформаційних продуктів, відпрацювання методик та технологій організації та управління е-ресурсами тощо [6, с. 75].

Бібліотечне обслуговування в вищих навчальних закладах має свої, пов'язані з освітнім процесом традиційні методи і особливості. Вони обумовлені, насамперед, потребою забезпечувати студентів навчально-методичними матеріалами, отриманими з різних джерел розповсюдження інформації. Цей аспект обслуговування пов'язаний з постійним завданням вузівських бібліотек – забезпечення книгами. Вона вирішується за допомогою різних методів та засобів. При цьому традиційні методи не здатні повністю задовольнити потребу вищої школи. Вирішити цю проблему можна з допомогою електронних бібліотек [7].

За останні декілька років провідні наукові бібліотеки пройшли вже етап «знайомства» із електронними ресурсами та організації доступу до створених баз даних складу бібліотечних фондів. Бібліотеки вже формують власні стратегії із відбору потрібних електронних ресурсів та організації повноцінної роботи з електронними колекціями, тепер настав час для масштабного впровадження їх у системи бібліотек ВНЗ. Загалом електронна форма представлення інформації – це спосіб фіксації інформації, який дозволяє її збереження, обробку, розповсюдження та представлення користувачеві за допомогою засобів обчислювальної техніки.

Усі застосування визначення «електронні» («е-») можна узагальнити за такими ознаками, як подання інформації в цифровому вигляді (текст, звук, зображення статичне або те, що рухається у цифрових форматах), необхідність програмних та апаратних засобів для її сприйняття людиною (тобто, комп'ютерного обладнання та програмного забезпечення), необхідність телекомунікаційних засобів для отримання або розповсюдження інформації [8, с. 61].

З розвитком процесів інформатизації особливої актуальності набули такі види електронних ресурсів:

- електронні текстові аналоги друкованих видань;
- електронні образи друкованих видань, коли елементи останніх подаються як цілісні графічні образи;
- бази даних, які відповідають вимогам до електронної інформації;
- нові форми публікацій, що не мають друкованих аналогів, такі як електронні оголошення, матеріали електронних конференцій та інші електронні повідомлення, доступні користувачам через телекомунікаційні мережі;
- електронні публікації аудіо- та відеоінформації; мультимедійні продукти, що характеризуються постійним оновленням, при якому вміст електронного інформаційного ресурсу може бути цілком оновленим;
- програмні продукти;
- комбіновані програмно-інформаційні продукти, наприклад, геоінформаційні системи тощо [9, с. 15].

Звичайно, що характер таких змін впливає і на методи та способи систематизаційної каталогізації, оптимізації та уніфікації інформації через видозміну механізмів здійснення означених процесів – класифікаційні системи. Вони змінюються по формі та змістовно [10, 11], адже орієнтовані на динаміку наукового знання, коли зміст класифікаційної системи змінюється у відповідності до зміни характеру суті інформаційних ресурсів.

Таким чином, особливістю таких електронних інформаційних ресурсів на сьогодні є, в першу чергу, їх динамізм, тобто вони можуть змінювати інформаційний вміст за певних умов використання (наприклад, відповіді на запити до баз даних) чи при офіційному редагуванні (законодавчі акти або стандарти), а також оперувати з даними, що надходять у реальному часі (наприклад, від віддалених суб'єктів). Поряд з цим такі електронні ресурси вимагають і відповідного бібліотечного опрацювання, адже відрізняються від інших об'єктів каталогізації, перш за все – документів на паперових носіях, що традиційно опрацьовуються в технологічних підрозділах бібліотек. Тому на сьогодні на сторінках фахових видань вже представлено низку досліджень та концепцій з оптимізації та змістовної організації інформаційних ресурсів, адже нова природа таких ресурсів породила й нові джерела відомостей для опису.

Мета ефективної організації роботи бібліотек ВНЗ полягає в першу чергу у забезпеченні студентів навчальною і додатковою літературою – один з основних аспектів підвищення якості вищої освіти. Особливу роль ця система відіграє в організації дистанційної освіти. Структурний підрозділ, покликаний вирішити це завдання – бібліотека вищого навчального закладу. Запорука успіху в його розв'язанні – грамотне формування бібліотечного фонду ВНЗ і доступність студентам потрібних матеріалів із бібліотечних фондів. В усьому спектрі питань ключову роль відіграє питання формування тієї частини бібліотечних фондів, що містить навчальні матеріали на нетрадиційних носіях у розподіленому доступі – електронному резерві бібліотеки вищого навчального закладу [12].

«Інформаційні технології скоротили час на виконання інформаційних запитів, але їхній вплив на фонди поки що виражений меншою мірою. Стосовно книги здійснюється процес комплектування, а щодо електронного документа — організується доступ. Однак, якщо документ переноситься на сервер бібліотеки, тобто стає реальною частиною її фонду, то можемо також говорити про комплектування електронними документами. Такий фонд, передусім, призначений для потреб дистанційної освіти, може розглядатися як спеціалізована частина фонду бібліотеки.

Доступ до електронних версій знижує гостроту фінансових проблем, дає можливість користуватись інформацією раніше виходу з друку паперової версії та читати електронну версію з будь-якої бібліотечної корпорації, вирішує проблему примірників. Електронна інформація, доступна як у локальному, так і у віддаленому режимі, дає змогу досягти максимально можливого рівня інформаційного забезпечення.

Провідна роль вузівської бібліотеки в інформаційному суспільстві, коли поширення знань завдяки новітнім технологіям збільшує можливості бібліотечної діяльності, зумовлює перетворення її на інформаційний центр. Переорієнтування на нові форми і методи роботи призводить до необхідності адаптації бібліотечних процесів до сучасних умов із запровадженням автоматизованих технологій у бібліотечній практиці.

Останніми роками розробки і дослідження в області електронних бібліотек стали одним з актуальних і дуже привабливих напрямів розвитку інформаційних систем. Чисельними дослідницькими проектами і реалізацією конкретних електронних бібліотек займаються фахівці різного профілю. Фахівці в області бібліотечної справи бачать в електронних бібліотеках нові можливості для вдосконалення автоматизованих бібліотечних систем, перетворення їх в електронні бібліотеки нового покоління з розвиненими можливостями представлення різноманітних цифрових інформаційних ресурсів і доступу до них, платформу для інтеграції видавничих і бібліотечних технологій» [13].

Таким чином, варто розглянути основні інноваційні напрями діяльності вузівських бібліотек, які заслуговують на популяризацію у всіх навчальних закладах країни:

- організація обслуговування читачів на основі технології так званого «відкритого доступу»;

- створення власних інформаційних ресурсів, в т.ч. повнотекстових баз даних бібліотеки;
- добровільне навчання користувачів;
- інформаційне обслуговування читачів в режимі online.

Дані принципи діяльності, розроблені фахівцями бібліотечної галузі, як критерії якості послуг бібліотек ВНЗ, при цьому покликані забезпечувати виконання цілком конкретних інноваційних завдань.

Головне – розумно поєднувати традиції існування бібліотек ВНЗ і впроваджувати інноваційні форми інформаційного обслуговування. Технологічні досягнення в бібліотечних процесах і вся малопомітна діяльність бібліотеки в підсумку спрямована на визначальну роль бібліотеки в інформаційному просторі ВНЗ.

Повертаючись до трактувань думок світових науковців, наприклад, Шрайберга Я. Л., слід зазначити, що на його думку, освітній компонент бібліотеки розчиниться в майбутньому в освітньому процесі, трансформується в ще одну кафедру або інформаційний центр ВНЗ. Тобто, бібліотеки, які забезпечують освіту і науку, будуть майже електронні, при цьому наукова періодика буде стовідсотково електронною. Сутність же загальнодоступних бібліотек, вважає автор, не зміниться: це буде бібліотека в класичному розумінні, в якій гармонійно співіснуюватимуть різноманітні носії інформації.

Виходячи із вище зазначеного, можна стверджувати, що системно-функціональне призначення сучасної бібліотеки вищого навчального закладу пов'язане зі створенням прозорого інформаційно-комунікаційного простору для своїх користувачів, а її мета полягає у забезпеченні доступу до актуальної та достовірної інформації. Головна місія при роботі з науково-педагогічним складом, науковцями, студентами університетів при переході до когнітивно насичених соціальних комунікацій і становленні ноосферної цивілізації, трансформується в забезпечення формування свідомості соціально активної творчої особистості [4, с. 57].

Список використаних джерел

1. Соколов А. В. *Общая теория социальной коммуникации: учеб. пособие* / А. В. Соколов. — Спб. : Изд-во Михайлова В. А., 2002. — 461 с.
2. Горовий В. М. *Соціальні інформаційні комунікації, їх наповнення і ресурс* / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського; наук. ред. Л. А. Дубровіна. — К., 2010. — 230 с.
3. Ярошенко Т. *Університетська бібліотека в інформаційному суспільстві [Текст]* / Т. Ярошенко // *Бібліотечний форум України*. — 2006. — № 2 (12). — С. 34–38.
4. Колесникова Т. О. *Університетська бібліотека на новому етапі розвитку соціальних комунікацій* / Т. Колесникова // *Бібліотека ВНЗ на новому етапі розвитку соціальних комунікацій : монографія [Текст]* / За ред. В. О. Ільганаєвої, Т. О. Колесникової. — Дніпропетровськ : Вид-во Маковецький, 2010. — С. 47–59.
5. Ільганаєва В. О. *Місія бібліотеки в комунікаційному просторі сучасності* / В. О. Ільганаєва // *Бібліотека ВУЗа на новому етапі розвитку соціальних комунікацій: матеріали міжнарод. науч.-практ. конф., Дніпропетровськ, 22–23 апр. 2010 г.* — Дніпропетровськ : Изд-во Дніпропетр. нац. ун-та жезелезнодорож. трансп. им. акад. В. Лазаряна, 2010. — С. 10–14.
6. Баркова О. В. *Електронні ресурси як об'єкти універсальної електронної бібліотеки* // *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. — 2004. — № 2. — С. 75.

7. Бабинская Н. И. *От традиционной библиотеки к информационному медиа-центру* // Международная конференция «Крым 2005». Библиотеки и ассоциации в меняющемся мире: новые технологии и новые формы сотрудничества: материалы конф. – Судак, 2005. – Режим доступу: <http://www.gpntb.ru/win/inter-events/crimea2005/disk/9.pdf>

8. Галаган Л. *Особливості функціонування електронних інформаційних ресурсів на сучасному етапі інформатизації державного управління* / Л. Галаган // Учений інформаційного покоління: інновації, традиції та перспективи : збірник матеріалів третьої міжнародної наукової конференції молодих учених (17 травня 2012 р.) / Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2012. – С. 61–62.

9. Антоненко І., Баркова О. *Електронні ресурси як об'єкт каталогізації: історія питання, термінологія, форматне забезпечення* // Бібл. вісн. – 2004. – № 2. – С. 11–22.

10. Сербін О. *Оптимізація інформації, як передумова індексування та систематизації в рамках еволюції структури і функцій бібліотечної науки* / Олег Сербін // Бібл. вісн. – 2010. – № 5. – С. 16–24.

11. Сербін О. *Систематизація цифрових ресурсів в контексті формування електронного каталогу* / О. О. Сербін // Адаптація завдань і функцій наукової бібліотеки до вимог розвитку цифрових інформаційних ресурсів: матеріали міжнар. наук. конф. (Київ, 8–10 жовт. 2013 р.) / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к України, Рада дир. наук. б-к та інформ. центрів-членів МААН. – К., 2013. – С. 370–372.

12. Колесникова Т. О. *Інформатизація як умова системних змін в бібліотеках ВНЗ* / Т. О. Колесникова // Вісник Харківської державної академії культури : зб. наук. праць. – Х. : ХДАК, 2009. – Вип. 26. – С. 165–172.

13. Таланчук О. Б. *Електронні бібліотеки вищих навчальних закладів: проблеми та перспективи розвитку* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://lib.khnu.km.ua/about_library/naukova_robota/2008/tal_ele.html. – Назва з екрану.